

POJETÍ TĚSNÝCH INTERPERSONÁLNÍCH VZTAHŮ VE VYBRANÝCH METODÁCH JEJICH MĚŘENÍ

ZUZANA HORÁKOVÁ HURYCHOVÁ, IVAN SLAMĚNÍK

V návaznosti na předchozí studii (Slaměník, Hurychová, 2010) doplňujeme obraz těsných interpersonálních vztahů o přehled některých metod, jež byly vyvinuty k měření těsnosti vztahu. Rozebíráme jejich možný přínos z hlediska celkové charakteristiky těsných vztahů o znaky, na jejichž měření jsou prioritně orientovány. Prezentujeme také výsledky zjednodušené verze prototypického přístupu. Záměrem bylo zjistit, nakolik se shodují znaky těsných interpersonálních vztahů uváděné v odborné zahraniční literatuře s chápáním těsnosti vztahů českou laickou veřejností. Srovnání vykazuje vysokou míru shody.

Klíčová slova: těsný interpersonální vztah, metody měření těsnosti vztahu, prototypický přístup

Vybrané metody měření těsnosti interpersonálních vztahů

V předchozím článku (Slaměník, Hurychová, 2010) jsme se v teoretické rovině věnovali vymezení těsných interpersonálních vztahů a jejich nejčastěji uváděným charakteristikám. Jiným možným způsobem hledání odpovědi na to, co tvoří strukturu těsných vztahů, jsou metody vyvinuté k měření těsnosti vztahu, které jsou praktickým využitím a obohacením teoretických poznatků. Tyto metody akcentují různé znaky těsných vztahů a mají podobu od jednodimenzionální škály až po vícerozměrné dotazníky. Ve stručném přehledu uvádíme metody, jež jsou v zahraničí často používané a přitom jsou přínosné pro dokreslení charakteristik těsných interpersonálních vztahů.

Susan Hendricková (Hendrick, 1988) považuje za nejdůležitější znak těsných vztahů **spokojenost**. Poukazuje na to, že starší dotazníky zaměřené hlavně na spokojenost v manželství byly velmi rozsáhlé, např. Spouse observation checklist (Paterson, 1976) má 400 položek, Marital satisfaction inventory (Snyder, 1979) má 280 položek apod. Ačkoli si tyto nástroje získaly uznání, vzhledem ke své délce byly obtížně využitelné v praxi. Záměrem Hendrickové bylo tedy vytvořit kratší škálu, která by navíc byla vhodná nejen pro manželské páry, ale šířeji pro romantické vztahy.

Do **Škály hodnocení vztahu** (Relationship assesment scale) zařadila sedm položek:

1. Nakolik Váš partner vychází vstříc vašim potřebám?
2. Nakolik jste celkově spokojeni se svým vztahem?
3. Jak dobrý je váš vztah ve srovnání s většinou jiných vztahů?
4. Jak často si přejete, abyste bývali nevstupovali do tohoto vztahu?

5. V jaké míře váš vztah naplňuje vaše původní očekávání?
6. Jak moc milujete svého partnera?
7. Jak mnoho problémů je ve vašem vztahu?

Hendricková zjistila, že její škála je dobrým ukazatelem pro vášnivou a altruistickou lásku a že pozitivně koreluje např. se sebeodhalováním, závazkem nebo s investicemi do vztahu. Škála dobře slouží k rychlému posouzení trvajících romantického vztahu. Ve srovnání s povrchními vztahy (ve výzkumu náhodně vytvořenými ze spolužáků na vysoké škole) ani jedna položka škály významně neskóruje.

Berscheid, Snyder a Omoto (1989) vyvinuli **Dotazník těsnosti vztahu** (Relationship closeness inventory), jehož standardizaci na slovenské populaci provedli Výrost, Spišáková a Gicová (1992). Autoři dotazníku vycházejí z koncepce těsných vztahů založené v základu na Kelleyho (1979) pojetí **vzájemné závislosti**. Není ovšem bez zajímavosti, že kromě Kelleyho a jiných teoretických přístupů se autoři při konstrukci dotazníku opírají také o názory laické veřejnosti na to, co tvoří podstatu těsných vztahů (osoby měly nejprve uvést, s kým mají nejtěsnější, nejhlubší, nejvíce zahrnující a nejjintenzivnější vztahy a pak měly popsat jejich charakter). Zkoumané osoby nejčastěji označovaly za nejtěsnější romantický vztah, následovaný přátelstvím a rodinnými vztahy, přičemž nebyly rozdíly mezi muži a ženami. Podle autorů je těsnost vztahu měřitelná ve čtyřech dimenzích, resp. subškálách: **častost a délka** společně tráveného času, **rozmanitost** společných aktivit, **síla** vzájemného ovlivňování a **doba** trvání vztahu.

Pokud jde o častost a délku společných interakcí tváří v tvář, autoři jsou si vědomi, že to není ani nezbytná, ani dostačující podmínka k tomu, aby jedna osoba ovlivnila aktivity jiné osoby, ale přesto se domnívají, že je to facilitující podmínka pro vzájemné ovlivňování (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989, s. 794). Čím více času partneři tráví spolu, tím více příležitostí mají ovlivnit vzájemně své smýšlení a chování. Přitom mnozí partneři v těsném vztahu nemusí žít spolu a stýkat se každodenně, ale podle autorů se v takovém případě snižuje těsnost vztahu. V první části dotazníku mají respondenti mimo jiné uvést, jak dlouho vztah trvá a potom v druhé části dotazníku, kolik času (v hodinách a minutách) spolu strávili sami dva denně dopoledne, odpoledne a večer během posledního týdne.

Za důležitý ukazatel těsnosti vztahu považují Berscheid, Snyder a Omoto rozmanitost společně vykonávaných aktivit. Dotazník obsahuje 38 potenciálních aktivit (např. příprava jídla, sledování televize, procházka, výlet, úklid bytu, návštěva kina, divadla, koncertu, návštěvy rodiny či přátel, sportování atd.), z nichž mají dotazované osoby označit všechny, které s osobou v těsném vztahu vykonávaly během posledního týdne.

Síla vzájemného ovlivňování zjišťuje, nakolik partneři ve vztahu mají vliv na každodenní chování, rozhodování, plánování a cíle druhého. V dotazníku je prezentováno 27 různých oblastí života, které mají dotazovaní ohodnotit na sedmistupňových škálách, nakolik jsou v nich partnerem ovlivňováni v současnosti a v budoucnosti (např. X ovlivňuje základní hodnoty, které zastávám; X ovlivňuje nebo bude ovlivňovat, kolik času věnuji své kariéře; X ovlivňuje a přispívá k mému celkovému štěstí; X ovlivňuje, jak trávím svůj volný čas atd.).

Jistý problém je s dimenzí trvání vztahu. Berscheid, Snyder a Omoto odkazují na Kelleyho et al. (1983), který uvádí, že vysoká častost interakcí, rozmanitost aktivit a síla vlivu trvajících „po relativně dlouhou dobu“ charakterizuje těsný vztah. Není zřejmé, co je relativně dlouhá doba. Po jakou dobu mají trvat uvedené charakteristiky, aby bylo možné

vyložit, že jde o přechodný, dočasný jev, mající často podobu iluze. Jisté je jen to (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989, s. 796), že trvání samotného vztahu není signifikantní; spíše je to trvání vysoké frekvence interakcí, vysoké rozmanitosti aktivit a vysoké síly vlivu. Zároveň platí, že i při dlouhém trvání vztahu, ale nízké frekvenci interakcí, rozmanitosti aktivit a síle vlivu nelze hovořit o těsném vztahu a že s délkou vztahu automaticky neroste jeho těsnost. Proto autoři za rozhodující považují první tři dimenze, čtvrtou za doplňkovou a nezapočítávají ji do celkového skóre těsnosti. Vycházejí z toho, že dosavadní trvání vztahu, především jeho charakter, se promítá do budoucnosti, a proto do dotazníku zařadili sedm položek posuzovaných opět na sedmi bodové škále (např. plánování prázdnin, manželství, dětí, investic). Hrubé skóre dosažené v dotazníku je převedeno na deseti stupňovou škálu, kde vyšší skóre ukazuje na vyšší těsnost vztahu.

Ke koncepci těsnosti vztahu a jeho měření dotazníkem uvedených autorů lze uvést mnohé výhrady, nicméně představuje jistý pokus o vymezení a měření těsnosti vztahů. Problematické je např. to, že konstrukce dotazníku je vystavěna na souboru vysokoškolských studentů, že se předpokládá jistá univerzálnost měření pro všechny typy těsných vztahů, zda vybrané aktivity jsou právě ty nejdůležitější a nejcharakterističtější pro těsný vztah (resp. mají rovnocennou váhu), že nejsou příliš podchyceny emoce (zejména pozitivní), které většinou partneri v těsném vztahu při interakcích prožívají apod. Jak ukazují výzkumy Andersona a Keltnera (2004), emoční podobnost jako výsledek sblížení emočních reakcí během trvání vztahu je jedním z charakteristických znaků těsnosti vztahu. Později (Berscheid, Snyder, Omoto, 2004) sami autoři připouštějí a diskutují některá opomenutí, ale původní dotazník změn nedoznal.

Caryl Rusbultová (např. Rusbult, 1980, 1983; Rusbult, Arriaga, Agnew, 2003; Rusbult, Buunk, 1993; Rusbult et al., 2004; Van Lange et al., 1997) vychází z Kelleyho teorie závislosti (viz výše), ale rozhodující roli připisuje závazku. Ve svém investičním modelu (investment model) těsných vztahů předpokládá, že míra **závazku**, která rozhoduje o zachování vztahu, je dána úrovní uspokojení ze vztahu, kvalitou alternativ a mírou investic; přitom podle autorky je tento model použitelný k vysvětlení fungování různých typů těsných vztahů. Předností modelu je, že nabízí hierarchicky uspořádané vyvozování odpovědi na otázku, co podmiňuje trvání těsného vztahu a zároveň s jistou opatrností můžeme říci, že odpovídá také na otázku, co charakterizuje těsný vztah.

Východiskem je závislost mezi partnery, která je prožívána jako závazek. Úroveň závislosti vyjadřuje míru, ve které jsou jedincovy potřeby ve vztahu uspokojovány žádoucím způsobem a přinášejí očekávané výsledky. Závislost závisí na: 1. míře uspokojení, která vyjadřuje pozitivní vs. negativní emoce prožívané ve vztahu; uspokojení je ovlivňováno mírou, ve které jsou naplňovány jedincovy nejdůležitější potřeby; 2. kvalitě alternativ, což znamená míru, ve které mohou být nejdůležitější potřeby jedince uspokojovány mimo vztah; jsou to vnímané možnosti jiných vztahů; 3. objemu investic, které představují rozsah a důležitost prostředků vložených do vztahu, a hodnotu, jakou jim jedinec připisuje. S vývojem vztahu partneri investují mnoho prostředků přímo i nepřímo do vztahu v naději, že zvýší jeho hodnotu (Rusbult, Martz, Agnew, 1998, s. 359). Vyšší investice do vztahu zároveň znamenají zvýšení pravděpodobnosti jeho udržení a případně rozvíjení.

Rusbultové investiční model má odpovědět na otázky, jako např. proč zůstávají spolu partneri, kteří nezažívají pocit štěstí, proč se i uspokojivé a šťastné vztahy rozpadají, proč partneri v některých vztazích nacházejí uspokojení mimo ně, ale přesto v trvajícím vztahu zůstávají apod. Je třeba poznamenat, že v zásadě na tyto otázky odpovídá již Kelleyho teorie

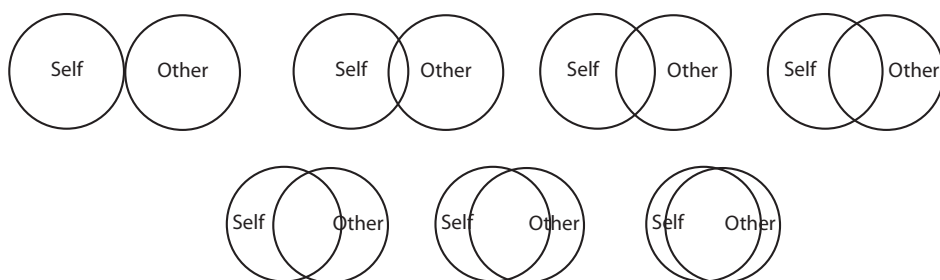
vzájemné závislosti (Kelley, 1979; Kelley, Thibaut, 1978), ze které Rusbultová vychází, ale rozpracovává a zpřesňuje ji odkrytím vnitřních souvislostí. Pro vnějšího pozorovatele může být často zarážející až nepochopitelné, že spolu zůstávají dva lidé bez zjevného pocitu štěstí, ale tento vnější pozorovatel nemusí znát objem investic do vztahu, anebo skutečnost, že partneři nemají lepší alternativu vztahu. Naopak, partneři ve vztahu mohou být šťastni, i když do něj příliš neinvestovali a nemusí být spojeni silným závazkem, ale našli vzájemně uspokojující způsoby naplnění svých potřeb. Rusbultová má tendenci připisovat poněkud větší váhu investicím (odtud také název investiční model) pro vysvětlení zachování vztahu, ale každá ze složek zachování závislosti (resp. závazku) má svou váhu, která může být zesílena i oslabena kombinací s jinou složkou. Variabilita těchto tří proměnných poskytuje jedinečnou predikci o zachování či rozpadu vztahu. Zároveň ale také vysvětluje, proč se např. partneři obětují jeden pro druhého, proč jsou ochotni odpustit a nikoli pomstít provinění druhého, proč snižují význam tůhnutí partnera k jedinci mimo vztah apod. Stejně tak jsou vysvětlitelné „odstředivé“ tendence, kdy bez ohledu na investice má partner při lepší alternativě snahu stávající vztah opustit, jít do vztahu více uspokojivějšího a netoleruje žádné provinění či odchylky od společně přijatých pravidel chování.

Rusbult, Martz a Agnew publikovali v r. 1998 **Škálu investičního modelu** (Investment model scale), která vznikla přepracováním předchozí verze (viz např. Rusbult, 1983; Van Lange et al., 1997). Dotazník sestává ze čtyř subškál – úrovně uspokojení, kvality alternativ, objemu investic a závazku. První tři subškály sestávají z jedné dílčí (členěné na pět konkrétních oblastí) a pěti celkových položek, čtvrtá subškála sestává ze sedmi celkových otázek. Odpovědi mají respondenti u dílčích otázek posuzovat na čtyřbodových, u celkových na devítibodových škálách Likertova typu. Například subškála úrovně uspokojení obsahuje jako první dílčí otázku, resp. tvrzení – Označte prosím stupeň, ve kterém souhlasíte s následujícími tvrzeními týkajícími se vašeho současného vztahu: (a) Můj partner naplňuje mé potřeby intimity, (b) Můj partner naplňuje mé potřeby společnosti (ve smyslu potřeby být s někým), (c) Můj partner naplňuje mé sexuální potřeby, (d) Můj partner naplňuje mé potřeby bezpečí, (e) Můj partner naplňuje mé potřeby emočního obsazení (ve smyslu citové vazby). Následují celková tvrzení: (2) Cítím se spokojen v našem vztahu, (3) Můj vztah je mnohem lepší než jiné vztahy, (4) Můj vztah je blízký ideálu, (5) Náš vztah mne činí velmi šťastným, (6) Náš vztah poskytuje dobrou příležitost pro naplnění mých potřeb intimity, společnosti atd. (Rusbult, Martz, Agnew, 1998, s. 388).

Autoři podotýkají, že dílčí položky mají připravit respondenty k odpovědi na celkové otázky přemýšlením o konkrétních příkladech. Dílčí otázky tak zvyšují pochopení celkových otázek (resp. tvrzení) a tím také zvyšují reliabilitu a validitu Škály investičního modelu.

Citovaná studie obsahuje nejen teoretická východiska, ale hlavně údaje o reliabilitě a validitě Škály investičního modelu. S pomocí faktorové analýzy a korelační analýzy (s výše uvedeným Dotazníkem těsnosti vztahu, Škálou obsazení druhého ve vlastním já – Aron, Aron, Smollan, 1992, ale také s úrovní důvěry – Rempel, Holmas, Zanna, 1985) dospívají autoři k závěru, že je užitečným nástrojem pro měření závislosti partnerů ve vztahu s tím, že závislost, resp. závazek, jsou dobrým prediktorem budoucnosti vztahu. Autoři spíše implicitně poukazují na to, že jejich model postihuje strukturu těsných vztahů. Nepochybnou předností jejich modelu je, že poskytuje komplexnější obraz o „nosných pilířích“ těsných vztahů různých typů a že z kombinace jejich hodnot lze poměrně spolehlivě určit, co vztah udržuje a co může vztah ukončit.

Poněkud výjimečnou koncepcí těsnosti vztahu představuje **obsažení já druhého ve vlastním já**. Míra těsnosti je dána rozsahem obsažení já druhého ve vlastním já. Vyšší těsnost vztahu znamená, že kognitivní reprezentace vlastního a druhého já jsou bližší nebo se více překrývají. Z tohoto faktu pak vyplývá vzájemná vyšší ovlivnitelnost. Aron, Aron, Smollan (1992) vyvinuli jednodimenzionální **Škálu obsažení druhého ve vlastním já** (Other in the self scale) mající piktogramovou podobu (obr. 1). Škála sestává ze sedmi párů kružnic, které se v odstupňované míře překrývají a respondent má vybrat ten pár kružnic, jejichž překrytí nejlépe vyjadřuje vztah s druhou osobou.

Obr. 1 Škála obsažení druhého ve vlastním já (Aron, Aron, Smollan, 1992, s. 596)

Pojetí těsnosti jako vzájemného propojení já považují autoři sice za jeden, ale velmi podstatný znak těsnosti, který má své zdůvodnění v mnoha teoretických přístupech. Předpokládají, že obsažení já druhého ve vlastním já je výsledkem prohlubující se intimity a procesu sebeodhalování, který tvoří nejvnitřnější pocit vlastního já spojený s pochopením a starostlivostí o druhého. Konvergence vlastního já a já druhého je tak nejen výsledkem prohlubující se intimity, ale zároveň vysvětluje na empatii založenou ochotu pomoci a starat se o druhého, vnímat ho jako zdroj vlastního úsilí a snažení. Přijímání alespoň části druhého také znamená jistou míru identifikace s ním, projevující se přebíráním jeho názorů, způsobů chování, prožívání, ale také přivlastňováním si jeho úspěchů i přijímáním jeho nezdarů a selhání. Úspěchy i neúspěchy druhého jsou prožívány jako vlastní.

Škála Arona, Arona a Smollana (1992) se zaměřuje na kognitivní reprezentaci a prožitky vzájemného propojení v těsném vztahu. Nezachycuje celou strukturu těsného vztahu ani jeho případnou dynamiku. Naopak jistou předností škály je její jednodimenzionalita a snadné použití, navíc pro všechny druhy těsných vztahů. Podle vyjádření autorů (Aron, Aron, 1997; Aron, Aron, Smollan, 1992; Aron, Mashek, Aron, 2004) vykazuje ve srovnání s jinými metodami měření těsnosti vztahu velmi dobrou reliabilitu a validitu a je také dobrým prediktorem trvání vztahu.

Aron a Aron (1997) navrhli model expanze já, podle kterého lidé hledají možnosti expandování vlastního já, což považují za základní lidskou potřebu. Podle těchto autorů jsou čtyři oblasti, ve kterých jedinec usiluje o expanzi já: a) fyzický a sociální vliv, b) kognitivní komplexnost, c) sociální a tělová identita, d) vědomí pozice v universu. Možnosti expanze vlastního já nabízí těsné (zvláště romantické) vztahy, ve kterých např. jedinec proniká do poznatků druhého, do jeho sociálního postavení, do jeho materiálního vlastnictví, do jeho fyzických vlastností atd. Znakem obsažení já druhého ve vlastním já je označování my, když partner či partnerka hovoří o svém vztahu, resp. o druhém. Míra vzájemného

propojení já partnerů ve vztahu vyjadřuje nejen jeho těsnost, ale může také vysvětlovat dynamiku zvyšování či snižování těsnosti vztahu a spokojenosti s ním.

V naší předchozí studii (Slaměník, Hurychová, 2010) jsme charakterizovali těsné interpersonální vztahy jako vztahy naplňující potřebu afiliace a mající podobu romantické lásky, přátelství, rodinných vztahů, partnerství či manželství. Podstatným rysem těchto vztahů je vzájemná závislost, ale také závazek, důvěra, intimita, naplněná očekávání, opora či spolehnutí. Z přehledu několika metod vyvinutých k měření těsnosti interpersonálních vztahů a uvedených v této studii se ukazuje, že vycházejí jednak z již uvedených teoretických modelů (např. vzájemná závislost, obsazení já druhého ve vlastním já, míra investic do vztahu), ale že se také zaměřují na další ukazatele, jako je spokojenost se vztahem, síla vzájemného ovlivňování, rozmanitost společných aktivit. Do jisté míry stále zůstává otázka, které z těchto znaků lze považovat za univerzálně platné pro všechny těsné vztahy, a ještě složitější otázka průběhu vztahu. Podchytit proměnlivost vztahu s délkou jeho trvání se nedaří ani uvedeným metodám. Je tu však ještě jedna otázka. Teoretické koncepce těsných interpersonálních vztahů i metody ke zjišťování těsnosti vztahů vznikly ve Spojených státech, a tudíž vzniká otázka, zda a nakolik jsou přenositelné do našich kulturních podmínek.

Prototypický přístup

Naše výchozí otázka zněla, co česká laická populace považuje za znaky těsných interpersonálních vztahů. Pro hledání odpovědi jsme použili zjednodušenou verzi prototypického přístupu, která měla alespoň v nějaké míře umožnit srovnání znaků těsných interpersonálních vztahů uváděných v zahraniční (hlavně severoamerické) odborné literatuře a znaků považovaných za podstatné pro charakterizování různých druhů těsných vztahů u české laické veřejnosti.

V souladu s prototypickou metodologií (viz Rosch, 1975; Slaměník, Hurychová, 2006 aj.) jsme se prostřednictvím internetu i tištěné podoby dotazníku obrátili na laickou veřejnost s tím, aby charakterizovala vztah s člověkem, který je jim nejbližší. Požádali jsme respondenty, aby uvedli hlavní znaky pro ně nejdůležitějšího vztahu, o vystižení výjimečnosti tohoto vztahu oproti jiným interpersonálním vztahům, přičemž respondenti měli označit, jaký druh vztahu charakterizují (partnerské či manželské, rodinné nebo přátelské vztahy). Zároveň jsme požádali o uvedení věku respondenta, věku osoby v těsném vztahu, pohlaví vlastní i druhé osoby, dobu trvání vztahu. Data jsme průběžně zpracovávali a jejich sběr jsme ukončili v momentu, kdy se již nevyskytovaly žádné nové znaky.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 155 osob, z toho 112 žen a 43 mužů. Rozložení vzorku podle typu vztahů je uvedeno v tab. 1. Jak je patrné z tabulky, nejvíce zastoupen byl partnerský či manželský vztah, nejméně vztahy přátelské.

Tab. 1 Rozložení četností osob zúčastněných ve výzkumu podle typu vztahu

Typ vztahu	Celkem	Muži	Ženy
Partnerské vztahy (celkem)	110	34	76
Partner/ka	65	17	48
Manžel/ka	45	17	28

Typ vztahu	Celkem	Muži	Ženy
Rodinné vztahy (celkem)	33	7	26
Vztah k dítěti	9	3	6
Vztah k rodiči	14	3	11
Vztah k sourozenci	10	1	9
Přátelské vztahy	12	2	10

Věkové rozložení zkoumaného souboru je uvedeno v tab. 2. Podařilo se získat poměrně široké věkové rozpětí, což se týká hlavně partnerských či manželských vztahů (20 až 70 let). U rodinných vztahů, jak je patrné z tabulky, jde o dospělé osoby, nejde tedy o vztahy např. malých dětí k rodičům nebo sourozencům.

Tab. 2 Věkové rozložení osob podle typu vztahu

Věk	minimum	maximum	průměr	median	modus
Celkem	20	70	34	28	24
Partnerské vztahy	20	70	35	30,5	23
Partner/ka	20	57	27	24	23
Manžel/ka	25	70	46	46	50
Rodinné vztahy	22	58	33	26	24
Vztah k dítěti	33	58	50	57	58
Vztah k rodiči	22	45	26	24,5	24
Vztah k sourozenci	22	58	28	25	27
Přátelské vztahy	22	42	29	24,5	23

Ve výzkumu jsme rovněž sledovali délku trvání vztahu (tab. 3). Za přínosné lze považovat, že jde v rozhodující míře o dlouhodobé vztahy a že výpovědi osob v těchto vztazích jsou věrohodnější a zralejší než u krátkodobých vztahů. Určitou výjimku tvoří vztah rodiče k čtyřletému dítěti, což je minimální délka trvání vztahu v našem zkoumaném souboru.

Tab. 3 Délka trvání jednotlivých typů vztahů

Délka trvání vztahu (let)	minimum	maximum	průměr	median	modus
Celkem	0,1	45	14	9	5
Partnerské vztahy (celkem)	0,1	45	11	5	5
Partner/ka	0,1	30	4	3,5	5
Manžel/ka	2,5	45	21	16	10
Rodinné vztahy (celkem)	4	58	25	24	24
Vztah k dítěti	4	39	23	26	27
Vztah k rodiči	22	34	25,5	24,5	24
Vztah k sourozenci	20	58	26	22,5	22
Přátelské vztahy	1	19	9	9,5	10

Tab. 4 Nejčastěji uváděné znaky typické pro jednotlivé druhy vztahů

Pořadí dle četnosti	Celkem	Procentuální četnost (%)	Partnerské vztahy	Procentuální četnost (%)	Rodinné vztahy	Procentuální četnost (%)	Přátelské vztahy	Procentuální četnost (%)
1	podpora	57	láska	69	podpora	85	otevřenost	100
2	láska	55	intimita	57	intimita	45	podpora	92
3	intimita	54	podpora	45	otevřenost	33	intimita	42
4	otevřenost	36	společné zážitky a zájmy	31	láska	30	společné zážitky a zájmy	42
5	společné zážitky a zájmy	32	otevřenost	28	společné zážitky a zájmy	30	spolehlivost	33
6	přátelství	25	přátelství	24	přátelství	30	přátelství	25
7	porozumění	20	porozumění	24	starostlivost	21	spokojenost	25
8	tolerance	16	tolerance	20	trvalost	18	trvalost	17
9	spokojenost	15	spokojenost	15	spolehlivost	15	tolerance	17
10	spolehlivost	14	city	15	porozumění	12	starostlivost	8
11	trvalost	14	trvalost	13	spokojenost	12	porozumění	8
12	starostlivost	14	sex	13	city	12	respekt	8
13	city	13	spolehlivost	12	Jedinečnost	12	blížkost	8
14	respekt	11	starostlivost	12	respekt	9	empatie	8
15	zábava	9	respekt	12	zábava	9		

Výsledky dotazování na znaky charakterizující jednotlivé druhy těsných interpersonálních vztahů jsou uvedeny v tab. 4. Uvádíme pořadí prvních 15 nejčastěji se vyskytujících znaků (u přátelských vztahů se celkem vyskytlo 14 znaků) a zároveň lidmi považovaných za nejdůležitější pro charakterizování jednotlivých druhů vztahů.

Diskuse a závěr

Záměrem této studie je doplnit obraz těsných interpersonálních vztahů, jak jsme jej podali v předchozí studii (Slaměník, Hurychová, 2010) o případné další charakteristiky objevující se v metodách měření těsnosti vztahu a ověřit, zda znaky uváděné v zahraniční literatuře korespondují s tím, co považuje za nejdůležitější charakteristiky těsných vztahů česká laická veřejnost.

Teoretickým konceptům se poněkud vymyká spokojenost se vztahem, na níž se zaměřuje Škála hodnocení vztahu (Hendrick, 1988). Spokojenost je široce užívaným psychologickým pojmem a lze jej jistě vztáhnout také na romantické, partnerské či manželské vztahy, nicméně o struktuře těchto vztahů příliš nevypovídá. Vyjádření spokojenosti se vztahem (zvláště v podobě jednoduché a snadno použitelné škály) má své přednosti v rychlém posouzení naplnění potřeby afiliace.

Berscheid, Snyder a Omoto (1989) vycházejí z Kelleym (1979) zavedené vzájemné závislosti jako hlavního znaku těsných interpersonálních vztahů, který konkretizují do čtyř dimenzí. Přínosem z teoretického hlediska i pro praktickou využitelnost při měření těsnosti vztahu je dimenze rozmanitosti společných aktivit. Autoři ve svém Dotazníku těsnosti vztahu jich uvádějí 38. Některé z nich vzhledem k časovému odstupu projevujícím se ve vývoji technologií (zejména pro usnadnění prací v domácnosti) a přesunu zájmových aktivit možná již ztrácejí na důležitosti, ale nemění nic na skutečnosti, že společné aktivity mají značnou vypovídací hodnotu o těsnosti vztahu. Složitější je časť a délka společně tráveného času. Některé vztahy fungují i dlouhodobě tzv. na dálku, jiné se za těchto podmínek poměrně rychle rozpadají. Hypoteticky lze předpokládat, že přetrvávání vztahu za omezených možností společně tráveného času bude záviset od rozvinutého závazku a intimity. Patrně od této dimenze se odvíjí také síla vzájemného ovlivňování. Při častěji společně tráveném času bude vzájemné ovlivňování vyšší, ale zásadní rozhodování o společné budoucnosti může probíhat i za omezených možností přímého kontaktu.

Další znaky těsných vztahů, na jejichž zjišťování se zaměřují výše uvedené metody, leží v základu různých teoretických koncepcí. Týká se to závazku, míry investic do vztahu i obsazení já druhého ve vlastním já. Tyto teoretické koncepce jsou hodně silné a vlivné a zcela zákonitě se promítly do metod jejich ověřování i reálného měření těsnosti vztahů.

Pro ověření toho, nakolik korespondují znaky těsných vztahů uváděné v zahraniční literatuře s chápáním těsných vztahů českou laickou veřejností jsme použili zjednodušenou prototypickou metodologii. Zjednodušenou v tom smyslu, že jsme upustili od druhé etapy, tj. posuzování položek na škále z hlediska jejich prototypičnosti. Zajímalo nás hlavně to, které znaky budou respondenti uvádět, přičemž o jejich důležitosti do jisté míry svědčí četnost výskytu. Ostatně ve známých teoretických koncepcích je připisována různým znakům různá důležitost. V tab. 4 uvádíme 15 (resp. 14) nejčastěji se vyskytujících znaků pro každý druh těsného interpersonálního vztahu.

Celkově se nejvíce respondentů (viz tab. 1) vyjádřilo k partnerským či manželským vztahům, přičemž pro tento typ vztahu bylo také uvedeno nejvíce znaků (celkem 43), u rodinných vztahů jsme zaznamenali 33 znaků, u přátelských (jak již bylo uvedeno) celkem 14 znaků. Ačkoli jsou druhy vztahů respondenty různě početně zastoupeny, nejčteněji se vyskytující znaky se až na některé, zcela jasně odůvodnitelné výjimky, vzácně shodují; např. u přátelských vztahů se neobjevují sex, city a láska, možná trochu překvapivě se u nich objevuje empatie, která u partnerských a rodinných vztahů figuruje až na 26., resp. u rodinných vztahů na 21. místě. Naopak chybí zábava (uváděná u rodinných vztahů), kterou lze pokládat za dost typický znak přátelství. Předběžně můžeme konstatovat, že se podařilo získat obraz pojetí těsných interpersonálních vztahů (včetně jistých specifik) u české populace.

Znaky prezentované v tab. 4 mají již kategoriální povahu. V souladu s prototypickou metodologií jsme pořadili či sloučili některá slova do kategoriálních pojmů; např. otevřenost zahrnuje otevřenou komunikaci, upřímnost, žádné tabu, bez přetvářky, prostor vyjádřit se aj., spokojenost obsahuje uspokojení, harmonii, pohodu, radost aj., nebo pod podporu začleňujeme pomoc, oporu, spolehnouti se, obětavost atd. Poněkud jiným problémem je, že se u všech typů vztahů objevuje vedle sebe otevřenost a intimita. Široce přijímané pojetí intimity (viz Slaměnik, Hurýchová, 2010) považuje za hlavní znak intimity právě otevřenost komunikace, sdělování o sobě samém i vyjadřování mínění o druhém. Chceme jen upozornit na to, že tady se rozchází teorie s realitou, přičemž laické chápání intimity je spíše ve smyslu tělesné blízkosti, ale zatím necháváme tyto znaky jako dvě samostatné položky. Podobně mají k sobě blízko podpora, spolehlivost a starostlivost.

Srovnáme-li znaky v teoretických koncepcích i v metodách jejich zjišťování s výsledky našeho prototypického výzkumu, až na některé výjimky se shodují. K nim patří tolerance a respekt, jež uvádějí naši respondenti, naopak nezaznamenali jsme uvedení závazku. Poznatky získané z odborné literatury i našeho výzkumu zjednodušenou prototypickou metodologií nám budou sloužit ke konstrukci vlastního dotazníku pro měření těsnosti interpersonálních vztahů.

LITERATURA

- Agnew, Ch. R., Loving, T. J., Le, B., Goodfriend, W. (2004). Thinking close: Measuring relational closeness as perceived self-other inclusion. In D. J. Mashek, A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (103–115). Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Anderson, C., Keltner, D. (2004). The emotional convergence hypothesis: Implications for individuals, relationships, and cultures. In L. Z. Tiedens, C. W. Leach (Eds.), *The social life of emotions* (144–163). Cambridge: Cambridge University Press.
- Aron, A., Aron, E. N. (1997). Self-expansion motivation and including other in the self. In S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships* (251–270), 2nd ed. New York: Wiley.
- Aron, A., Aron, E. N., Norman, Ch. (2003). Self-expansion model of motivation and cognition in close relationships. In G. J. O. Fletcher, M. S. Clark (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes* (478–501). Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Aron, A., Aron, E. N., Smollan, D. (1992). Inclusion of other in the self scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 596–612.
- Aron, A., Mashek, D. J., Aron, E. N. (2004). Closeness as including other in the self. In D. J. Mashek, A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (27–41). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Berscheid, E., Snyder, M., Omoto, A. M. (1989). The relationship closeness inventory: Assessing the closeness of interpersonal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 792–807.
- Berscheid, E., Snyder, M., Omoto, A. M. (2004). Measuring closeness: The relationship closeness inventory (RCI). Revisited. In D. J. Mashek, A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (81–101). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hendrick, S. (1988). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 93–98.
- Kelley, H. H. (1979). *Personal relationship: Their structures and processes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kelley, H. H., Berscheid, E., Christensen, A., Harvey, J. H., Huston, T. L., Levinger, G., McClintock, E., Peplau, L. A., Peterson, D. R. (1983). *Close relationships*. New York: Freeman.
- Kelley, H. H., Thibaut, J. W. (1978). *Interpersonal relations: A theory of interdependence*. New York: Wiley.
- Paterson, G. R. (1976). „Some procedures for assessing changes in marital interaction patterns.“ *Oregon Research Bulletin*, 16(7).
- Rempel, J. K., Holmes, J. G., Zanna, M. P. (1985). Trust in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 95–112.
- Rosch, E. (1975). Cognitive representation of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104, 192–233.
- Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 172–186.
- Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 101–117.
- Rusbult, C. E., Arriaga, X. B., Agnew, Ch. R. (2003). Interdependence in close relationships. In G. J. O. Fletcher, M. Clark (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes* (359–387). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Rusbult, C. E., Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in cloce relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 175–204.
- Rusbult, C. E., Kumashiro, M., Coolsen, M. K., Kirchner, J. L. (2004). Interdependence, closeness, and relationships. In D. J. Mashek, A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (137–161). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Rusbult, C. E., Martz, J. M., Agnew, C. R. (1998). Investment Model Scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5, 357–391.
- Snyder, D. K. (1979). *Marital Satisfaction Inventory*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- Slaměník, I., Hurychová, Z. (2006). Prototypický přístup k emocím: česká populace. *Československá psychologie*, 50, 431–445.
- Slaměník, I., Hurychová, Z. (2010). K pojetí těsných interpersonálních vztahů. *Psychologie pro praxi*, 45, 9–19.
- Van Lange, P. A. M., Rusbult, C. E., Drigotas, S. M., Arriaga, X. B., Witcher, B. S., Cox, C. L. (1997). Willingness to sacrifice in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1373–395.
- Výrost, J., Spišiaková, A., Gicová, B. (1992). Prvé zkušenosti s využitím Dotazníka blízkosti vztáhu (RCI). *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 27, 33–344.

THE CONCEPT OF CLOSE INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN SELECTED METHODS OF THEIR ASSESSMENT

Z. HORÁKOVÁ HURYCHOVÁ, I. SLAMĚNÍK

ABSTRACT

Following a previous study (Slaměník, Hurychová, 2010), we currently broaden the concept of close interpersonal relationships by an overview of several methods which have been constructed to measure the closeness of a relationship. The paper analyses the impact of such methods when particular features of close relationships prior to each method are considered. We also present results of a rather simplified version of prototypical approach. The aim was to compare whether the features of close interpersonal relationships described in foreign

professional papers match with perceptions of close relationships observed in Czech population. The comparison shows a high level of agreement.

Key words: close interpersonal relationship, methods measuring the closeness of a relationship, prototypical approach

KONZEPT ENGER INTERPERSONELLEN BEZIEHUNGEN IN AUSGEWÄHLTEN DIAGNOSTISCHEN METHODEN

Z. HORÁKOVÁ HURYCHOVÁ, I. SLAMĚNÍK

ABSTRAKT

Nach der früheren Studie (Slaměník, Hurychová, 2010) ergänzen wir das Bild der engen zwischenmenschlichen Beziehungen mit einem Überblick einiger Methoden, die entwickelt wurden, um die Enge (Nähe) der Beziehung zu messen. Wir diskutieren die möglichen Vorteile in Bezug auf die Charakteristiken der engen Beziehungen. Wir präsentieren die Ergebnisse einer vereinfachten Version des prototypischen Ansatzes. Das Ziel war festzustellen, wie die Charakteristiken der engen Beziehungen in der Fachliteratur mit den Vorstellungen der tschechischen Laien übereinstimmen. Der Vergleich zeigt ein hohes Maß an Übereinstimmungen.

Schlüsselwörter: enge interpersonelle Beziehung, Methoden zur Messung von Beziehungen, prototypischer Ansatz

PhDr. Zuzana Horáková Hurychová, Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, zhurychova@seznam.cz

PhDr. Ivan Slaměník, CSc., Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Text vznikl za podpory projektu realizovaného v rámci VZ MŠMT 0021620841.